

POSUDOK OPONENTA

na dizertačnú prácu

JUDr. et PhDr. Stanislav POLNAR, Ph.D.: Vyšetřování protistátní trestné činnosti příslušníků československé armády v letech 1948 – 1989.

Univerzita Karlova, Právnická fakulta, Praha 2018, 167 s., školitel: doc. JUDr. Ladislav Soukup, CSc.

Autor dizertácie predmetom jej zamerania preukázal nielen pozoruhodné ambície, a bádateľskú odvahu pri jej tematickej voľbe, ale aj pri šírke samotného obsahového a časového vymedzenia. Môžeme konštatovať, že:

- téma práce je originálna, doterajšia rozpracovanosť histórie vojenskej justície je relatívne minimálna;
- vývoj vojenskej justície, ako i zložiek spravodajských, operatívnych a vyšetrovacích, bol jednoznačne poznamenaný trestnou politikou vládnej strany;
- práca má veľký faktografický význam z aspektu charakteristiky orgánov zaoberajúcich sa vyšetrovaním protištátnej trestnej činnosti príslušníkov československej armády;
- preferuje historické súvislosti a ich právny dosah na všeobecno-záväznú a interné právne dokumenty;
- z aspektu práva má veľký význam vymedzenie kľúčových pojmov, ktoré je možné realizovať len podrobným štúdiom právnych dokumentov;
- výsledky výskumu doktoranda takmer vo všetkých relevantných archívoch pri využívaní dokumentov a dobových materiálov sú pozoruhodné tak z hľadiska obsahu, ako aj rozsahu. Je prítomná snaha konciliantne v texte práce používať správnu terminológiu.

Pri pertraktovaní použitých metód a pracovných postupov dizertant ešte v jednej z podkapitol obsiahlejšieho úvodu neváha prezentovať svoj názor na viac-menej permanentne pretrvávajúci „spor“ o opodstatnenosti právo-historickej vedy ako samostatného odboru. Známe sú repliky historickej kapacity prof. Františka Grausa, ktoré kulminovali pomerne intenzívne v šesťdesiatych rokoch, ktorý snahy čo i len sympatizovať týmto smerom kategoricky popieral. Hoci v mnohých otázkach neskôr revidoval svoje názory a postoje a vyzýval historikov k sebareflexii, táto otázka bola však prirodzene okrajová. Pokiaľ právne dejiny J. Kejř chápe iba ako jednu z metód všeobecnej histórie, predsa len dospieva k názoru, že metódy všeobecnej histórie a právneho historika splývajú.

Nepochybne sa treba vyvarovať extrému, že právne dejiny by stratili povahu samostatného vedného odboru, akýsi právny metajazyk, ktorého zmyslom by bol napr. výklad jazyka historických dokumentov úradnej povahy. Je potrebné upozorniť na valorizované

stanovisko prof. K. Malého, že právna história je síce vedou interdisciplinárnou, na hranici so všeobecnou históriou, napriek tomu ide o pevnú súčasť právnej vedy. Využívajú sa metódy interpretácie textu právnych dokumentov, ktoré vypracovala teória práva. To sa týka tak štandardných metód výkladu (jazykového, logického, systematického), ako aj metód nadštandardných (historického, teologického alebo komparatívneho).

V neposlednej miere, v posledných dvoch desaťročiach sa preferuje optika interpretácie, kedy namiesto dejín štátu vystupujú dejiny štátneho práva alebo štátneho zriadenia, resp. dejiny verejného práva. Opustila sa nerozlučná jednota výkladu o dejinách štátu a práva. Dizertant sa viac-menej stotožnil s pojmami právnych dejín, kedy jeho práca je orientovaná najmä do verejnoprávnej zložky právneho poriadku a z aspektu dichotómie medzi progresívnou a retrospektívnou historickou metódou uprednostňuje prístup progresívny, ktorý samu javil ako prehľadnejší a umožňujúci v období 1948 – 1989 lepšie demonštrovať úlohu vyšetrovujúcich orgánov Štátnej bezpečnosti a vojenskej prokuratúry v československej armáde v korelácii na vybraných vnútorných a medzinárodných politických udalostiach.

Na okraj tejto úvahy snáď možno poznamenať, že vedecká práca by mala tendovať ku kvalite výsledku skúmania právnej kultúry z tej či onej oblasti, tvoriacej súčasť právnej vedy (napr. práva trestného, správneho, ústavného atď.) a nie sa prioritne zaoberať kazuistikou miery použitých metód pri výklade konkrétneho problému.

Štruktúra práce je situovaná do šiestich oddielov, vrátane úvodu a záveru, pričom rozsah každého z nich osciluje okolo tridsiatich rukopisných strán.

1. Úvod, str. 1-28 (1.1. Predmet práce a autorský zámer, 1.2. Doterajší stav bádania a publikovaná literatúra, 1.3. Archívne pramene, 1.4. Použité metódy a pracovné postupy). Z hľadiska časového a chronologického záberu, ktoré zachycuje dlhé a vnútorne nejednotné obdobie rokov 1948 až 1989, nepovažuje autor za vhodné v jeho 40-ročnom trvaní špecificky deliť. Uvedomuje si pritom, že politické a právne pomery v tejto fáze života našej spoločnosti možno vcelku charakterizovať ako nedemokratické. Z hľadiska účelu jeho práce sa mu javí správne, aby akcentoval rozdiel medzi pomery totalitné alebo autoritárske. Na druhej strane, nie je JUDr. PhDr. Stanislavovi Polnarovi, Ph.D. jedno, či skutočný alebo domnelý odpor vojenských osôb voči aktuálnemu mocenskému usporiadaniu bol niečím viac ako suchou analýzou čisto právnych aspektov. Rešpektovanie tejto zásady sa ukázalo byť dobrým rozhodnutím.

2. Protištátna trestná činnosť príslušníkov československej armády – pojem a charakteristika, str. 29-59 (2.1. Základy právnej úpravy, 2.2. Ochrana utajovaných skutočností v rámci protištátnej trestnej činnosti vojenských osôb, 2.3. Typické skutkové podstaty, 2.4. Normalizácia, politická doktrína a aplikačná prax v chápaní protištátnej delikvencie, 2.5. K štatistike úkonov vyšetrovujúcich orgánov vojenskej kontrarozvedky, 2.6. Rehabilitácia a jej široké ponímanie trestnej činnosti proti štátu, 2.7. Politická delikvencia vojenských osôb z hľadiska všeobecnej histórie). V súvislosti s pojmológiou skutkovej podstaty je praktizovaná správna orientácia na zákon na ochranu republiky z roku 1923 (bez predchádzajúcich ohľadov na recepciu rakúskeho právneho poriadku po vzniku ČSR), ako aj na zákon č. 231/1948 Sb.,

ktorý bol prijatý v roku 1948. Je známe, že tento zákonný text je školským príkladom na upozornenie poslucháčov práva na rozdiely medzi textom zákona a jeho aplikáciou. Primeraná pozornosť bola venovaná trestnému zákonu z roku 1950, v ktorého prvej hlave sa už hovorilo o kontrarevolučných veciach. V polovici 50-tych rokov sa o prípadoch vyšetrovateľov vojenskej kontrarozvedky zmieňovala kategória závažných protištátnych trestných činov, a to bez bližšieho výpočtu či špecifikácie (str. 37). Trestný zákon z roku 1961, ako sa správne konštatuje, aj keď si zachoval systematiku zvláštnych časti trestného zákona z roku 1950, vnútorná systematika prvej hlavy vymedzujúcej trestné činy proti republike prešla už zreteľnejšími zmenami. Text tejto kapitoly resp. oddielu vhodne dopĺňajú tabuľky 1 až 3 na str. 50-51, ktoré štatisticky poukazujú na jednotlivé druhy trestných činov a počet osôb vyšetrovaných za jednotlivé druhy trestných činov.

3. Špecifiká protištátnej delikvencie v československej armáde, str. 60-68 (3.1. Vojak ako páchatel' trestnej činnosti, 3.2. Problematika uplatňovania tzv. socialistickej zákonosti v ozbrojených silách). Ako subjekt trestnej činnosti autor upozorňuje, že zjednodušuje v práci synonymicky používané spojenie typu: „vojak“, „príslušník československej armády“, „vojenská osoba“ apod. Súčasne uvádza dôvody tohto prístupu, aby postihol vývoj označenia príslušníkov armády z aspektu terminologického. Pri uplatňovaní problematiky tzv. socialistickej zákonosti optimálne komparuje v tom čase frekventované názory.

4. Vyšetrojúce orgány a ich postavenie v trestnom procese, str. 69-97 (4.1.1. Vznik vyšetrojúcich bezpečnostných orgánov za druhej svetovej vojny, 4.1.2. Pôsobenie vyšetrojúcich orgánov obranného spravodajstva v rezorte MNO a MNB (1946 až 1953), 4.1.3. Prípravné riadenie v armáde v kompetencii vojenskej kontrarozvedky a ministerstva vnútra, 4.1.4. Vojenská kontrarozvedka v demokratizačnom procese (1968-1969), 4.1.5. Vyšetrovanie vo vojenskej kontrarozvedke v období tzv. normalizácie, 4.2.1. Vývoj organizácie vyšetrovania vo vojenskej justícii v rokoch 1945-1950, 4.2.2 Vznik a činnosť vojenskej prokuratúry socialistickeho typu a jej politické riadenie, 4.2.3. Vojenská prokuratúra a ďalšie orgány v procese vyšetrovania v rokoch 1950-1956, 4.2.4. Vyšetrovania a nový trestný poriadok z roku 1957, 4.2.5. Vyšetrovanie v kompetencii vojenskej prokuratúry a v armáde po roku 1961). Jednotlivé podkapitoly svojou členitosťou potvrdzujú kompetentnosť autora orientovať sa vo vecnej špecifikácii príslušných druhov vyšetrovacích orgánov. Rešpektuje pritom konzekventne aj konkrétne časové relácie ich pôsobenia.

5. Príprava a priebeh procesov, porušovanie zákonosti a rehabilitácia, str. 98-119 (5.1. Etapy politických procesov s vojakmi, 5.2. Typický priebeh vyšetrovania a podania obžaloby, 5.3. Administratívne výsluchy v prípravnom riadení a trestnom oznámení, 5.4. K objektivite vojenských znaleckých posudkov, 5.5. Nezákonosti, násilie, provokácie a vynútené priznania, 5.6. Pokusy o nápravu krívd a rehabilitácie). Spracovanie týchto otázok by mohlo byť námetom pre samostatnú prácu. V danom kontexte zámerov autora dotvára logiku ďalšieho vývoja a pokusov o nápravu krívd s využívaním inštitútu rehabilitácie.

6. Zbehnutie do cudziny príslušníkov ozbrojených síl v období 1948-1989, str. 120-159 (6.1. Metóda sondy a základy skúmanej problematiky, 6.2. Hmotnoprávny základ deliktu,

6.3. Diskusie o vývojových štádiách trestného činu, 6.4. Nejasná hranica medzi všeobecnou a politickou kriminalitou – prípad Cagášek a Portreš. 6.5. Zvláštne charakteristiky vyšetrovania zbehnutia do cudziny, 6.6. Prevencia zbehnutia do cudziny v práci vojenských orgánov, 6.7. Dynamické a štatistické hľadiská zbehnutia do cudziny ako súčasť jeho charakteristiky, 6.8. Dielčie závery a retrospektívne hodnotenia po roku 1989). V tomto kontexte je dôležité upozornenie, že hoci sa skutková podstata trestného činu zbehnutia formálne upravovala ako vojenský trestný čin, hraničila už interpretácia tejto skutkovej podstaty s charakteristikou protištátnej trestnej činnosti proti republike v zmysle prvej hlavy kódexu. Zbehnutie, dezercia sa považovala za najhrubšie porušenie primárnej povinnosti občana v obrane ľudovo-demokratického štátu (str. 123). Spáchanie tzv. kvalifikovaného zbehnutia, ktoré v sebe zahŕňalo aj trestný čin opustenia republiky podľa trestného zákona z roku 1950, v tomto ponímaní potvrdzuje stanovisko, že zbehnutie do cudziny nemožno charakterizovať ako čisto vojenský trestný čin. Autor vhodne dopĺňa v tejto časti práce postupné novelizácie predmetnej skutkovej podstaty. Pripája tiež tabuľky č. 4 až 6 o počtoch zbehnutia do cudziny (str. 149-151).

V závere si dizertant kladie otázku v hamletovskom štýle – či sa mu podarilo svoj zámer naplniť, alebo nie. Možno konštatovať, že odviedol kvalifikovanú prácu, ktorá potvrdila rozsah a členitosť skúmanej problematiky, ktorá čaká na ďalšie spracovanie. Rovnako sa vedeckou „piruetou“ vracia k už v úvode položenej otázke zmysluplnosti použitia právno-historickej metódy. Možno poznamenať, že jeho rozhodnutie napísať túto prácu a uchádzať sa o obhajobu je dostatočnou odpoveďou.

Záver

Odporúčam dizertačnú prácu na obhajobu a po jej úspešnom priebehu navrhujem, aby bol JUDr. PhDr. Stanislavovi Polnarovi, Ph.D. udelený titul

philosophiae doctor (PhD.)

v študijnom programe Teoretické právne vedy.

V Bratislave 11.9.2018

Prof. JUDr. Jozef Klimko, DrSc.
Paneurópska vysoká škola Bratislava